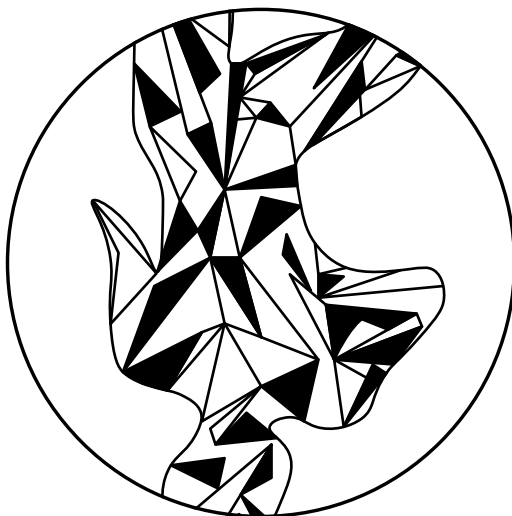

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU NEJEN PRO UČITELE VÝTVARNÉ VÝCHOVY

SURREÁLNÝ SEN JINDŘICH ŠTYRSKÝ [1899–1942]: OBRAZ Z ROKU 1932, 1932

Cílová skupina: žáci 6.–9. tříd ZŠ

Tematické okruhy: sen, představy, nevědomí, surrealismus, avantgarda, Osvobozené divadlo, automatizace, experiment, meziválečné období

Zařazení: 20.–30. léta 20. století

Vážení pedagogové,

tento metodický list slouží jako manuál k aktivitám uvedeným v pracovním listu k dílu Jindřicha Štyrského *Obraz z roku 1932*. Nabízí možnosti, jak pracovní list využít, jak s ním pracovat při výuce, a poskytuje podrobnou metodiku a informace k realizaci aktivit tak, aby učitel nad samotnou přípravou strávil co nejméně času.

Jeho cílem je přinést Vám inspiraci, jak využít výtvarné umění ve výuce různých předmětů. Není tedy určen pouze pedagogům výtvarné výchovy; věříme, že osloví i učitele dějepisu, českého jazyka či hudební výchovy.

Žáci mohou na aktivitách pracovního listu pracovat pod Vaším vedením při výuce, ale i samostatně, s Vaší podporou, například v rámci distanční výuky. Je možné použít pracovní list jako celek, ale můžete se také zaměřit pouze na vybranou aktivitu, tedy na jeden vzdělávací obor. Pokud si zvolíte tuto cestu, doporučujeme v rámci jedné aktivity nevynechávat její dílčí části, neboť mají na daném místě své opodstatnění.

V tabulce níže uvádíme přehled jednotlivých aktivit, jejich cíle, časovou dotaci a potřebné pomůcky. Navrhovaný časový harmonogram vychází z našich zkušeností, nicméně je možné jej prodloužit a věnovat větší prostor zejména diskusím. Mimo běžnou výuku můžete listy použít například při realizaci projektových dnů.

Věříme, že Vám budou materiály užitečným pomocníkem, zpestří Vaši výuku a inspirují Vás k dalším aktivitám. Každé dílo, každé téma, každý autor poskytuje různé cesty.

Budeme rádi za Vaši zpětnou vazbu.

Srdečně
Lektorské centrum GASK

Vzdělávací oblast	Vzdělávací obor	Učivo
Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura	Komunikační a slohová výchova – čtení, naslouchání, mluvený projev, písemný projev Jazyková výchova – slovní zásoba a tvoření slov, skladba, pravopis Literární výchova – tvořivé činnosti s literárním textem, způsoby interpretace literárních a jiných děl, základy literární teorie a historie, literární druhy a žánry
Člověk a společnost	Dějepis	Člověk v dějinách – význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny – historický čas a prostor Moderní doba – první světová válka a její politické, sociální a kulturní důsledky – vznik ČSR, její hospodářský a politický vývoj, sociální a národnostní problémy – mezinárodněpolitická a hospodářská situace ve 20. a 30. letech; totalitní systémy – důsledky pro ČSR a svět
	Výchova k občanství	Člověk ve společnosti – naše vlast – kulturní život Člověk jako jedinec – vnitřní svět člověka
Umění a kultura	Výtvarná výchova	Rozvíjení smyslové citlivosti – prvky vizuálně obrazného vyjádření – uspořádání objektů do celků v ploše, objemu, prostoru a časovém průběhu – reflexe a poměr zrakového vnímání ke vnímání ostatními smysly – smyslové účinky vizuálně obrazných vyjádření Uplatňování subjektivity – prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností – typy vizuálně obrazných vyjádření – přístupy k vizuálně obrazným vyjádřením Ověřování komunikačních účinků – osobní postoj v komunikaci – komunikační obsah vizuálně obrazných vyjádření – proměny komunikačního obsahu
	Hudební výchova	Vokální činnosti – rozvoj hudebního sluchu a hudební představivosti Instrumentální činnosti – hra na hudební nástroje – vyjadřování hudebních i nehmudbních představ a myšlenek pomocí hudebního nástroje – tvorba doprovodů pro hudebně dramatické projevy Hudebně pohybové činnosti – orientace v prostoru Poslechové činnosti – orientace v hudebním prostoru a analýza hudební skladby – hudební dílo a jeho autor – hudební styly a žánry – interpretace znějící hudby
Člověk a zdraví	Výchova ke zdraví	Osobnostní a sociální rozvoj – sebepoznání a sebepojetí

Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova	Osobnostní rozvoj – rozvoj schopností poznávání – sebepoznání a sebepojetí – seberegulace a sebeorganizace – kreativita Sociální rozvoj – poznávání lidí – mezilidské vztahy – komunikace – kooperace a kompetice
	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	Evropa a svět nás zajímají Jsme Evropané

ANOTACE

Štyrského *Obraz z roku 1932* odkazuje k surrealismu a motivu snu a fantazie. Propojuje zejména vzdělávací obory: výtvarná výchova, dějepis, český jazyk a hudební výchova. Žáci se spolu s obrazem dostávají do období První republiky, doby, kdy do všech oblastí umění pronikla avantgarda. Seznámí se s poezií Vítězslava Nezvala, tanečními kompozicemi Milči Mayerové, melodiemi Jiřího Ježka a s Osvobozeným divadlem. Vyzkouší si vlastní představivost, nechají volně plynout své myšlenky a vymyslí báseň či příběh, který následně ztvární pohybově, hudebně i výtvarně.

JINDŘICH ŠTYRSKÝ

byl malíř, grafik, básník, fotograf, ilustrátor a scénický výtvarník. Narodil se v roce 1899 v Dolní Čermné. Jeho spokojené dětství narušila smrt milované sestry Marie. Tato událost ovlivnila nejen jeho život, ale i uměleckou tvorbu. Vystudoval AVU a v roce 1922 se setkal s Marií Čermínovou, později známou jako Toyen. V roce 1923 byli přijati do výtvarné sekce sdružení Devětsil a společně se stali hlavními představiteli české meziválečné výtvarné avantgardy. Oba se ve svých počátcích věnovali kubistickému a naivnímu umění, zlom však nastal v Paříži, kde žili v letech 1925–28 a kde v roce 1926 vytvořili vlastní umělecký směr artificialismus. Byl českou alternativou surrealismu a ovlivněn byl geometrickou abstrakcí. Jeho hlavním principem bylo spojení malířství a poezie, umění mělo navodit lyrickou atmosféru a vzbudit v divákovi poetickou náladu. V sezóně 1928/29 působil Štyrský jako ředitel výpravy Osvobozeného divadla. V roce 1932 byli Štyrský a Toyen přijati do SVU Mánes a v roce 1934 získala jejich tvorba další rozměr – stali se spoluzakladateli Skupiny surrealistů v ČSR, která úzce spolupracovala s francouzskými surrealisty. Pracovali se svými představami, zkušenostmi, pod/vědomím a vzpomínkami. Na základě toho vznikaly nečekané a ojedinělé tvary, které měly silně působit na diváka. Surrealismus reaguje na otázky i problémy své doby. Umělci jsou při tvorbě ponořeni sami do sebe a bez jakékoli rozumové kontroly zaznamenávají stavy své duše. Největší inspirací jsou surrealistům jejich sny, které podrobili důkladnému zkoumání. Teoretický a filozofický základ jim k tomu poskytl Sigmund Freud a jeho psychoanalýza. Štyrský si záznamy svých snů pořizoval až do roku 1942. Zemřel v Praze po delší nemoci, pravděpodobně na stejnou srdeční chorobu jako jeho sestra. Svě umělecké dílo odkázal Toyen.

DOBOVÝ KONTEXT

Mladá Československá republika prožívala ve 20. letech 20. století svou zlatou éru. Československo bylo demokratickým státem a bylo vyspělé hospodářsky i kulturně. Až do druhé světové války však trvaly kvůli vymezení hranic špatné vztahy se sousedními státy a také s vlastní německou menšinou, která usilovala o odtržení pohraničí. Úspěšná ekonomika (Škodovy závody v Plzni, Baťovy závody ve Zlíně, Vítkovické železářny v Ostravě, Huť Poldi v Kladně) byla ovšem závislá na exportu, a tak ji těžce zasáhla velká hospodářská krize, která v plné síle udeřila v roce 1933, kdy se v Německu ujal moci Adolf Hitler. Krize, které se také říká Velká deprese, přinesla nezaměstnanost, masovou chudobu a hlad, ale také vstřízlivění z utopické víry v zázračnou moc techniky a ze snu o spravedlivé společnosti. Krize poznamenala celá 30. léta a byla jedním z hlavních spouštěčů 2. světové války.

Atmosféru doby, vzestupy i pády První republiky reflektovali ve své tvorbě umělci. V organizaci zvané Devětsil se sdružila levicová avantgarda (např. Teige, Seifert, Nezval, Wolker, Voskovec, Werich, Ježek, Štyrský, Toyen), která stála i za vytvořením vlivného uměleckého směru poetismu a ve 30. letech se zhusta přihlásila k surrealismu. Mezi levicové umělce patřili také P. Bezruč, J. Hašek, J. Lada, v politickém „středu“ a okolo T. G. Masaryka vystupovali např. K. Čapek, K. Poláček, F. X. Šalda, F. Peroutka. K pravicově smýšlejícím umělcům lze přiřadit např. katolické konzervativce J. Demla, J. Zahradníčka či B. Reynka. S První republikou si můžeme spojit i jméno Franze Kafky či R. M. Rilkeho, německy píšících autorů. Z hudebních skladatelů prožívali své vrcholné tvůrčí období v této době L. Janáček či B. Martinů. Za výtvarné umění je třeba jmenovat společně s umělci avantgardními i sochaře J. Štursu, fotografa F. Drtikola, malíře J. Čapka a J. Zrzavého, ilustrátory Z. Buriana a O. Sekoru. V barrandovských ateliérech se rozvíjel film a avantgarda pronikla i do divadla (Osvobozené divadlo). Šíření kultury i informací usnadnilo vysílání rozhlasu, zahájené v roce 1923.

PŘEHLED AKTIVIT

Aktivita	Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
SEN evokace	15 minut	<p>Přemýšlí nad tématem snu.</p> <p>Zamýšlí se, jak se motiv snu promítá v umění.</p>	tabule či flipchart, psací potřeby
ČESKÝ JAZYK A LITERATURA abeceda v básni	45 minut	<p>Seznámí se s básněmi z <i>Abecedy</i> Vítězslava Nezvala a pojmenuje pocity, které v něm vyvolávají.</p> <p>Zapojí vlastní představivost.</p> <p>Vybere si intuitivně jedno písmeno či slovo a rozvede je do surreálního příběhu či básně.</p> <p>Vžívá se do příběhů ostatních, hledá jejich hlavní motiv.</p>	ukázky básní z <i>Nezvalovy Abecedy</i> , papír a psací potřeby
VÝTVARNÁ VÝCHOVA obraz z roku 1932	30 minut	<p>Interpretuje obraz na základě návodných otázek.</p> <p>Sdílí svou interpretaci se spolužáky.</p> <p>Porovná svou interpretaci s interpretací odbornou, určí, v čem se jeho interpretace liší a v čem shoduje.</p>	reprodukce <i>Obrazu z roku 1932</i>
DRAMATICKÁ VÝCHOVA osvobozená abeceda	45 minut	<p>Seznámí se s taneční interpretací básní V. Nezvala a nechá se jím inspirovat pro vlastní kompozici.</p> <p>Pocit ze svého příběhu vyjádří pohybem.</p> <p>Seznámí se s <i>Osvobozeným divadlem</i>, tvorbou J. Wericha a J. Voskovce.</p>	ukázka taneční kompozice M. Mayerové k <i>Abecedě V. Nezvala</i> , ukázky her <i>Osvobozeného divadla</i>
HUDEBNÍ VÝCHOVA já, jaroslav ježek	45 minut	<p>Seznámí se s tvorbou J. Ježka.</p> <p>Vybere si z tvorby J. Ježka píseň či melodii, která nejlépe koresponduje s jeho vlastním příběhem.</p> <p>Vytvoří ke svému příběhu hudební doprovod.</p>	ukázky z tvorby J. Ježka, orffovy nástroje
VÝTVARNÁ VÝCHOVA příběh v koláži	45 minut	<p>Vytvoří koláž s námětem svého příběhu.</p> <p>Zapojí svou fantazii a představivost.</p> <p>Uvědomí si, že jeho fantazii ovlivňuje vlastní zkušenost a okolní svět.</p> <p>Seznámí se s kolážemi Štyrského a Toyen.</p>	ukázky koláží Štyrského a Toyen, čtvrtky, lepidla, barevné papíry, fotografie, staré noviny nebo časopisy
SURREÁLNÝ SEN reflexe	15 minut	<p>Zformuluje nejdůležitější informaci, myšlenku nebo postřeh programu.</p> <p>Vyjádří pocity, které v něm po programu rezonují.</p>	karty pocitů, papír, psací potřeby

PRŮVODCE PRACOVNÍM LISTEM – METODICKÝ POSTUP

SEN evokace

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
15 minut	Přemýšlí nad tématem snu. Zamýšlí se, jak se motiv snu promítá v umění.	tabule či flipchart, psací potřeby

Do tématu můžete žáky uvést krátkým brainstormingem nad otázkou: Co je to sen? Můžete se žáků ptát, co se jim zdálo v noci – a o čem sní do budoucna. Zeptejte se jich také, zda a jak se snem pracují umělci. Odpovědi žáků zapisujte na tabuli či flipchart.

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA abeceda v básni

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Seznámí se s básněmi z <i>Abecedy</i> Vítězslava Nezvala a pojmenuje pocity, které v něm vyvolávají. Zapojí vlastní představivost. Vybere si intuitivně jedno písmeno či slovo a rozvede je do surreálního příběhu či básně. Vžívá se do příběhů ostatních, hledá jejich hlavní motiv.	ukázky básní z Nezvalovy <i>Abecedy</i> , papír a psací potřeby

Žáci si přečtou vybrané básně z Nezvalovy poetistické *Abecedy*. Jaké v nich vyvolávají pocity? Poznali by písmeno v nich skryté, aniž by znali název básně?

Poté žáky vyzvěte, aby se na chvíli zasnili a následně si zapsali jedno písmeno nebo slovo, které jim fantazie nabídne. Žáci pak své písmeno / slovo rozvinou do surrealistické básně či příběhu. Důležité je, aby se nenechali rušit podněty zvenčí ani svým rozumem a nechali volně plynout své myšlenky a představy a zaznamenali vše, co je napadne, bez ohledu na smysl a věcnou správnost.

Žáci mohou své příběhy / básně sdílet s ostatními a nechat je hádat, ke kterému slovu či písmenu se vztahují. Při reflexi aktivity se žáků ptejte, kam je jejich představivost zavedla. Bylo pro ně obtížné neřídit se rozumem?

VÝTVARNÁ VÝCHOVA obraz z roku 1932

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
30 minut	Interpretuje obraz na základě návodných otázek. Sdílí svou interpretaci se spolužáky. Porovná svou interpretaci s interpretací odbornou, určí, v čem se jeho interpretace liší a v čem shoduje.	reprodukce <i>Obrazu z roku 1932</i>

Prohlédněte si s žáky *Obraz z roku 1932*, aniž byste jej komentovali. Dejte žákům pokyn: Představte si, že malíř zachytil na obraze váš sen. Po chvíli zamyšlení se žáků ptejte: Co se v tomto snu událo? Jak jste se cítili? Kdo jsou tajemné postavy? Žáci si své odpovědi zapisují a následně se o svou interpretaci podělí s ostatními ve skupině či třídě.

Poté seznámte žáky s autorem obrazu Jindřichem Štyrským a zdůrazněte, že pro něj byl sen hlavní inspirací. Svě motivy pro obrazy nacházel právě ve snech. Záznamy svých snů si pořizoval už ve dvacátých letech a tento zájem o vlastní podvědomí u něho vyvrcholil v knize *Sny*, sestavené v roce 1940 těsně před smrtí, ale vydané až v roce 1970 Františkem Šmejkallem. Snové vize Štyrského byly nejvíce spojeny s dětskými zážitky, s první sexuální touhou, se smrtí nevlastní sestry Marie, ke které měl hluboký citový a erotický vztah. Obraz její umírající postavy zůstal v jeho paměti po celý život a ovlivnil jeho budoucí tvorbu. Prožitím těchto okamžiků, napětím sexuální touhy a blížící se sestřiny smrti, vytvořila fantazie autora svůj vlastní prelud neboli objekt-fantom.

V roce 1932 se v Praze uskutečnila výstava *Poesie 1932*. Česká avantgarda se touto výstavou přihlásila k mezinárodnímu proudu surrealismu. Praha se stala významným středoevropským centrem surrealismu a surrealismus se od té doby stal dominantním směrem na české umělecké scéně. Na výstavě figuroval Štyrského *Obraz z roku 1932*, který je součástí sbírky GASK. Byl součástí širší kolekce Štyrského děl, do níž mimo jiné náležely ještě obrazy *Cigareta u mrtvé* z roku 1931 z Ostravské galerie a *Obraz z roku 1932* ze zlínské sbírky.

Monumentální obraz v sobě skrývá hádanku, paradox i úzkostný motiv zmaru. V prázdném prostoru je volně zavěšena rozpadávající se, antickou sochu připomínající postava se svým „iracionálním“ barevným stínem. Vedle je v pádu zachycena záhadná figura fantoma. Oba na sobě nezávislé děje pádu a destrukce rámuje v prostoru neukotvený, rozpadávající se dřevěný útvar, který patří mezi Štyrského utkvělé motivy. Krásná, až naturalistická forma obrazu je zde v dráždivém rozporu se znepokojivou, neurotizující skutečností snové vidiny.

Až představíte žákům odbornou interpretaci díla, ptejte se, v čem se jejich vlastní interpretace liší či shoduje.

DRAMATICKÁ VÝCHOVA

osvobozená abeceda

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Seznámí se s taneční interpretací básní V. Nezvala a nechá se jím inspirovat pro vlastní kompozici. Pocit ze svého příběhu vyjádří pohybem. Seznámí se s Osvobozeným divadlem, tvorbou J. Wericha a J. Voskovce.	ukázka taneční kompozice Milči Mayerové k <i>Abecedě</i> V. Nezvala, ukázky her Osvobozeného divadla

Pro avantgardní umění je typické experimentování, prolínání technik a médií (divadlo, film, fotografie, hudba, literatura, tanec) a hledání nových obsahů a forem. Inspiraci přinášely nové vědecké objevy a teorie, technické vynálezy a materiály, ale i atmosféra doby, život velkoměsta nebo exotika dalekých krajů. Je důležité, aby žáci znali historický kontext a souvislosti mezi uměním a dobou, ve které vzniká.

Žáci se stanou avantgardními umělci a prostřednictvím své zkušenosti a experimentu budou hledat nové formy pro svůj surrealistický příběh / báseň.

Tak jako básně z *Abecedy* Vítězslava Nezvala doplnila taneční kompozicí na téma jednotlivých písmen Milča Mayerová a graficky a typograficky je zpracoval Karel Teige, vyzvěte žáky, aby i oni pocit ze svého příběhu / básně vyjádřili pomocí pózy či gesta. Pro dramtizaci se nechte inspirovat Milčou Mayerovou (<https://www.doctorojiplatico.com/2013/08/abeceda-1926-vitezslav-nezval-karel.html> – na těchto stránkách jsou fotografie z knihy i video s básněmi a tanečními kompozicemi). Doporučujeme také představit žákům Osvobozené divadlo a hry Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

HUDEBNÍ VÝCHOVA

já, jaroslav ježek

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Seznámí se s tvorbou J. Ježka. Vybere si z tvorby J. Ježka píseň či melodii, která nejlépe koresponduje s jeho vlastním příběhem. Vytvoří ke svému příběhu hudební doprovod.	ukázky z tvorby J. Ježka, orffovy nástroje

Osvobozené divadlo je neoddelitelně spjata s hudebním skladatelem Jaroslavem Ježkem, který byl autorem taneční, divadelní, filmové, ale i vážné hudby. Zaposlouchejte se s dětmi do jeho písní a melodií. Žáci si představí, že jsou v roli Jaroslava Ježka, který se rozhodl doprovodit jejich příběh / báseň nějakou melodií. Děti si mohou z melodií, které Jaroslav Ježek zkomponoval (řada jich je dostupná na Youtube či Spotify), vybrat tu, která nejlépe vystihuje atmosféru jejich příběhu. Případně se mohou pokusit o svůj vlastní doprovod, např. s pomocí orffových nástrojů. Jaké hudební nástroje si vyberou? Jaké tempo zvolí? Na tomto úkolu mohou spolupracovat v rámci skupiny.

VÝTVARNÁ VÝCHOVA příběh v koláži

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Vytvoří koláž s námětem svého příběhu. Zapojí svou fantazii a představivost. Uvědomí si, že jeho fantazii ovlivňuje vlastní zkušenost a okolní svět. Seznámí se s kolážemi Štyrského a Toyen.	ukázky koláží Štyrského a Toyen, čtvrtky, lepidla, barevné papíry, fotografie, staré noviny nebo časopisy

Žáci svůj příběh / báseň doplní o výtvarnou stránku. V duchu tvorby Jindřicha Štyrského a Toyen vytvoří koláž z barevných papírů, fotografií, starých novin nebo časopisů. Opět by měli dát volný průchod své představivosti a fantazii, neřídit se rozumem, ale spíše intuicí a vlastními pocity.

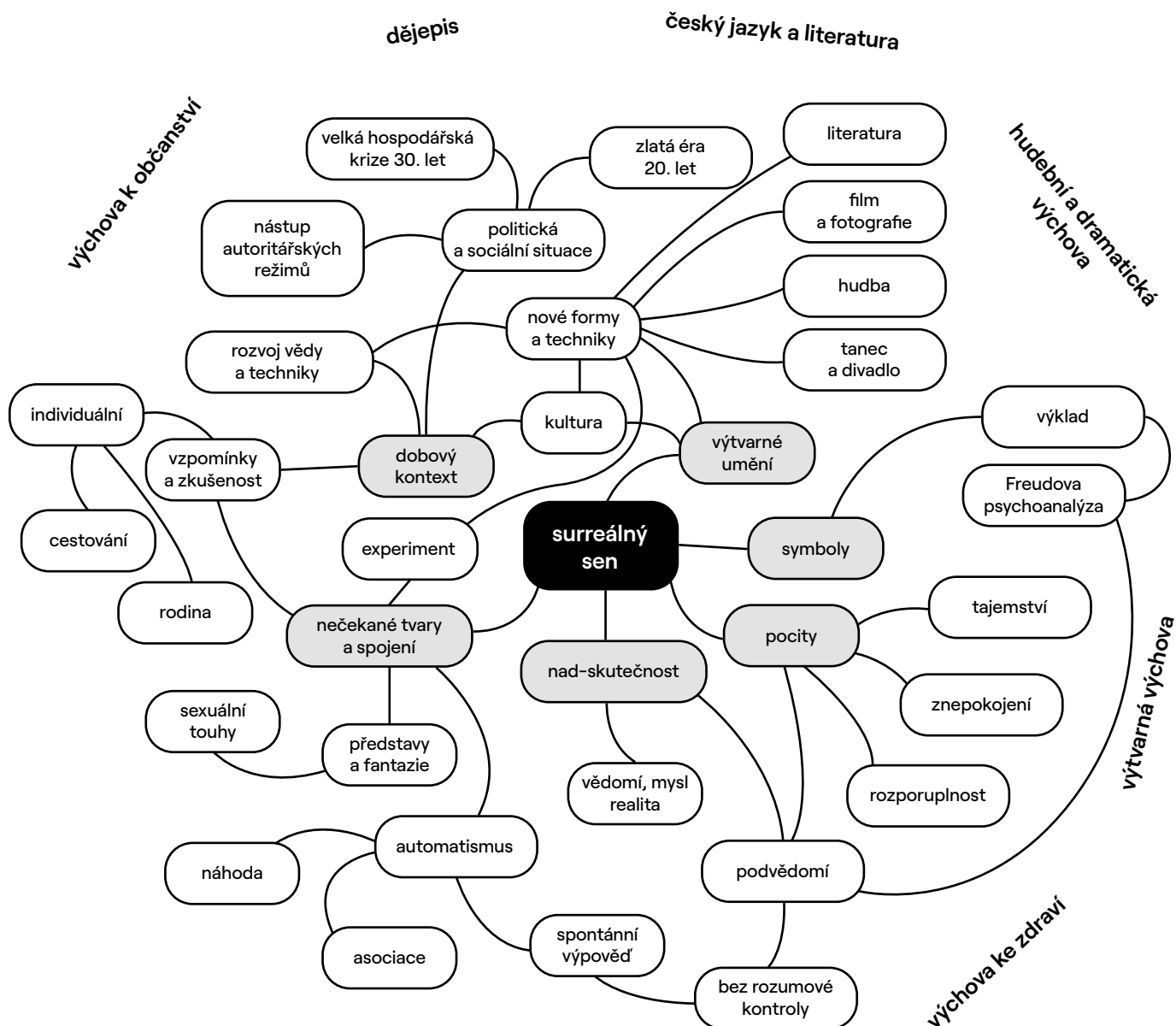
Při reflexi aktivity se ptejte žáků, zda se jim podařilo zbavit se logiky rozumu a popustit uzdu své představivosti. Nechali se inspirovat vlastní zkušeností a okolním světem stejně jako surrealisté?

SURREÁLNÝ SEN reflexe

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
15 minut	Zformuluje nejdůležitější informaci, myšlenku nebo postřeh programu. Vyjádří pocity, které v něm po programu rezonují.	karty pocitů, papír, psací potřeby

Při reflexi programu žáci zformulují nejdůležitější informaci, myšlenku nebo postřeh z programu. Zaměřte se však nejen na to, co se v průběhu aktivit odehrálo a co se žáci dozvěděli a naučili, ale také na jejich pocity. Využijte k tomu například karty pocitů. Můžete si připravit vlastní – jednotlivé pocity na ně napíšete (např. radost, vztek, smutek...), nebo můžete využít karty obrázkové (např. ze hry Dixit). Každý žák si vybere jednu kartu, která nejlépe vystihuje, jak se cítí. Poté ji ukáže ostatním a řekne, proč si ji vybral.

NÁVRH PROJEKTOVÉHO DNE S PŘESAHEM DO DALŠÍCH VZDĚLÁVACÍCH OBORŮ

DOPORUČENÁ LITERATURA A ZDROJE

- BYDŽOVSKÁ, Lenka, SRP, Karel. *Jindřich Štyrský*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-952-4.
- BYDŽOVSKÁ, Lenka, SRP, Karel. *Český surrealismus 1929–1953*. Praha: Argo, 1996. ISBN 80-7010-047-8.
- BYDŽOVSKÁ, Lenka, SRP, Karel. *Krásá bude křečovitá: surrealismus v Československu 1933–1939*. [Řevnice]: Arbor vitae, [2016]. ISBN 978-80-7467-098-5.
- SPOLU...: *Jindřich Štyrský a Toyen*. Kutná Hora: GASK – Galerie Středočeského kraje, p. o., 2020. ISBN 978-80-7056-221-5.
- Česká knižnice: Vítězslav Nezval: *Básně I–III* [online]. Brno: Host, 2017–2019 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.kniznice.cz/component/k2/315>